

Konkretūs siūlymai dėl Kultūros ir kūrybingumo plėtros programos tobulinimo

Pateikiame Etninės kultūros globos tarybos konkrečius siūlymus dėl Kultūros ir kūrybingumo plėtros programos (KKPP) tobulinimo.

NPP 4.5 uždavinys „Stiprinti istorinės atminties aktualizavimą visuomenėje“

Pastabos dėl KKPP Problemos 5.1. „Atminties institucijų rinkinių pateikimo formos neatliepia dabartinės visuomenės lūkesčių ir aktualijų“ sprendinių:

- Programoje akcentuojama kraštotyros medžiagos kaupimo svarba viešosiose bibliotekose, tačiau neatkreiptas dėmesys į tai, jog *kraštotyros medžiagą kaupia ir muziejai, studijų ir mokslo institucijose sukurti archyvai, etninės kultūros centrai*.

- KKPP projekte tvirtinama, kad mokslininkai per mažai įtraukiami ir bibliotekų, muziejų ir archyvų veiklas kaupiant kraštotyrinę medžiagą, tačiau *neminima, kad būtent mokslininkai kaupia etnokultūrinę medžiagą mokslo ir studijų institucijose*.

- *Aptariant archyvus apsiribojama vien valstybiniais archyvais ir visiškai neužsimenama apie į valstybinių archyvų sistemą nepatenkančius folkloro ir kitus nematerialaus kultūros paveldo archyvus, esančius mokslo ir studijų institucijose, kultūros centruose, kitose įstaigose*. Štai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyve sukaupti bene didžiausi tautosakos fondai Europoje, čia saugomi seniausi folkloro įrašai ir rankraščiai. 2008 m. *Lietuvių liaudies muzikos fonogramų kolekcija (1908–1949)* įtraukta į UNESCO nacionalinį „Pasaulio atminties“ registrą kaip regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektas, o 2013 m. *Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rinkiniai (XIX–XX a. I pusė), saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos institute ir Vilniaus universiteto bibliotekoje* įtraukti į šį registrą kaip nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektas. Jau daugiau kaip šimtmetį savo fondus kaupiančiame archyve saugoma taip pat didžiulis fotografijos fondas, video įrašai, folkloro tyrėjų rankraščiai ir kita vertinga medžiaga (žr.: <https://archyvas.lti.lt/>). Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikinio folkloro archyve saugoma viena vertingiausių lietuvių liaudies muzikos kolekcijų Lietuvoje, kaupiama nuo 1948 m. (garso įrašų fonde yra apie 100 000 vnt. (arba 1420 val.), vaizdo įrašų fonde – apie 600 val. įrašų) – dalis jos pateko į tarptautinę sklaidą įgyvendinant *Europeana Sounds* projektą. Išsamiau apie kitus etninės kultūros ir nematerialaus kultūros paveldo archyvus žr. Aušros Žičkienės straipsnyje „Etninės kultūros vertybes kaupiančių įstaigų situacija Lietuvoje“ (skelbta „Etninė kultūra“, 2015, Nr. 9, p. 39-42), KM užsakyму 2020 m. atliktą tyrimą „Lietuvos audiovizualinio kultūros paveldo išsaugojimo ir prieigos analizė ir plėtros rekomendacijos“. *Didžiausia problema siekiant užtikrinti šių fondų išsaugojimą – trūksta šių nematerialaus kultūros paveldo archyvų, nepriskiriamų valstybinių archyvų kategorijai, įteisinimo. Todėl siūlytume tai įvardyti kaip atskirą KKPP problemą ir numatyti priemones jos sprendimui*.

- *Į atminties institucijų sąrašą būtina įtraukti ir etninės kultūros centrus*, nes jie ne tik yra sukaupę įvairių vertingų archyvinių etnokultūrinių garso ir vaizdo įrašų, rankraščių ir kitų dokumentų, bet ir visa savo veikla atitinka istorinės atminties išsaugojimo paskirtį. Tarp tokių centrų visų pirma reikia paminėti Lietuvos nacionalinį kultūros centrą, Vilniaus etninės kultūros centrą, Klaipėdos miesto savivaldybės etninės kultūros centrą, Kauno tautinės kultūros centrą ir kitus.

Pastabos dėl KKPP Problemos 5.2. „Komunikacija visuomenei istorinėmis temomis neskatina refleksijos ir neįtraukia į diskusiją“ sprendinių:

- Aptariant „5.1.1 Į istorinės atminties aktualizacijos procesą menkai įtraukiamos įvairios visuomenės grupės, vietos bendruomenės, užsienio lietuviai, menininkai“ *nepagrįstai kalbama tik apie profesionalaus meno kūrėjų dalyvavimą* („Kultūros vertybių ir istorinių realiųjų pristatymo visuomenei procesuose taip pat nėra efektyviai panaudojami profesionaliojo meno institucijų ir kūrėjų ištekliai

nagrinėjant aktualias šiandienos problemas“). *Ne mažiau svarbu pasitelkti etninės kultūros ekspertus kalbant apie etnokultūrinės vertybės ir ypač apie su tradicijomis siejamus neigiamus stereotipus.*

- Aptariant „5.1.2. Trūksta profesionalaus istorinių įvykių ir aktualių visuomenės gyvenimo reiškinių vertinimo, neskatinama visuomenės refleksija“ nederėtų apsiriboti vien teiginiais apie viešų diskusijų trūkumą svarbių istorinių įvykių klausimais, nes ne mažiau *trūksta diskusijų ir etninės kultūros klausimais.* Tuo labiau, kad toliau KKPP įvardijant 6 problemą nurodoma, kad trūksta etninės kultūros, tautinio paveldo vertinimo.

NPP 4.6 uždavinys „Atgaivinti visuomenei reikšmingą kultūros ir tautinį paveldą ir didinti jo naudojimą visuomenės poreikiams“

Pastabos dėl KKPP Problemos 6. „Kultūros paveldas kaip unikalus išteklius nėra efektyviai panaudojamas kurti pridėtinę vertę šalies ekonomikoje ir stiprinti tautinę tapatybę“:

- NPP 4.6 uždavinio pavadinime paminėtas *tautinis paveldas*, kuris iš esmės yra *etninės kultūros* sinonimas, tačiau KKPP įvardijant su šiuo NPP uždaviniu susijusią problemą bei sprendžiamas priežastis *nebelieka tautinio paveldo ar etninės kultūros išskyrimo*, todėl siūlome papildymus (pažymėta raudonu šriftu, pastorintai):

Problema: „6. Kultūros paveldas ir etninė kultūra kaip unikalus išteklius nėra efektyviai panaudojamas kurti pridėtinę vertę šalies ekonomikoje ir stiprinti tautinę tapatybę“.

- Aptariant 6 problemą pateikiama būklės analizė, tačiau kalbama tik apie UNESCO Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją, tačiau *visiškai neužsimenama apie UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, kurią Lietuva yra ratifikavusi.*

- Įvardijant sprendžiamos problemos priežastį „6.1. Visuomenė menkai pažįsta kultūros paveldą ir etninę kultūrą, todėl nesuvokia jų vertės“ *pavadinime paminėta etninė kultūra, tačiau toliau smulkesnių poskyrių pavadinimuose jos nebelieka*, todėl siūlome pavadinimo formuluotę papildyti (siūlomi papildymai pažymėti pastorintai, raudonu šriftu):

- 6.1.1. Formaliojo ugdymo sistemoje vaikai ir jaunimas nesudominamas kultūros paveldu, **etnine kultūra** ir su ~~juo~~ **jais** nesupažindinamas (iš dalies priklauso ŠMSM valdymo sričiai).

- 6.1.2. Kultūros paveldo apsaugos **ir etninės kultūros** specialistų bei tyrėjų profesija bei profesinė veikla jaunimui menkai suprantama ir pažįstama, todėl nėra patraukli profesinė galimybė.

- 6.1.3. Nėra skleidžiamos pozityvios žinios apie kultūros paveldo **ir etninės kultūros** ekonominę vertę ir praktinius panaudojimo pavyzdžius.

- 6.1.4. Daliai Lietuvai reikšmingo kilnojamojo kultūros paveldo tebesant užsienyje visuomenei nesudarytos galimybės su juo susipažinti.

- Aptariant 6.1.2 kalbama, kad „Lietuvos profesijų klasifikatoriuje nėra įteisintos kultūros paveldo apsaugos srities profesijos: nekilnojamojo kultūros paveldo restauratoriaus ir konservatoriaus, muziejininko-restauratoriaus, architekto-restauratoriaus profesijos“. Siūlome paminėti, kad *Lietuvos profesijų klasifikatoriuje nėra ir daugelio etninės kultūros srities profesijų* – etninės kultūros specialisto, etnografo, etnokultūrinio kolektyvo vadovo-educatoriaus, folkloristo, etnomuzikologo, etnochoreologo, folkloro atlikėjo, tautodailininko, tradicinio amatininko, tradicinių dirbinių rekonstruktoriaus ir kt.

- Aptariant 6.1.3 kalbama tik apie materialų paveldą ir *nieko nėra apie nematerialųjį kultūros paveldą ir etninę kultūrą*, todėl būtinas papildymas.

- Priežasties „6.2. Nesukurtos ilgalaikės prielaidos ir paskatos tvariai panaudoti kultūros paveldą ir etninę kultūrą kaip išteklius pridėtinei vertei kurti“ *pavadinime nurodoma ir etninė kultūra, tačiau toliau smulkesniuose poskyriuose gvildenant priežasties sprendinius apie etninę kultūrą beveik nekalbama.* Todėl siūlome papildyti etnine kultūra tų poskyrių pavadinimus (pažymėta paryškintai) ir atitinkamai turinį:

6.2.1. Nėra užtikrinamos nefinansinės paskatos investuoti į kultūros paveldą **ir etninę kultūrą**: procedūros neefektyvios, trūksta tyrimų, suinteresuotų pusių dialogo.

6.2.1.2. Trūksta tyrimų ir metodinės pagalbos savininkams, **etninės kultūros puoselėtojams**.

- Poskyrio 6.2.1 pavadinime nurodomas *kultūros paveldas*, kuris turėtų apimti materialųjį ir nematerialųjį paveldą, tačiau toliau pateikiant būklės analizę **kalbama tik apie nekilnojamąjį kultūros paveldą, o apie nematerialųjį kultūros paveldą nieko nėra**. Būtinai papildomas.

- Priežasties „6.2.3 Kultūros ir tautinio paveldo potencialas nėra išnaudojamas kuriant Lietuvos kultūros ir turizmo produktus“ **sprendinių apraše nėra paminėta nei etninė kultūra, nei tautinis paveldas, nors pastarasis nurodytas šio poskyrio pavadinime**, todėl siūlome papildyti:

„20.6. Įveikinti ir aktualizuoti kultūros kelius, saugant kultūros **ir tautinį** paveldą, suteikiant kuo daugiau kultūrinių, rekreacinių, edukacinių, bendruomeninių funkcijų kultūros paveldo ištekliams: objektams, kompleksams ir vietovėms.“

„177. Stiprinti saugomo kultūrinio kraštovaizdžio, materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo, **etninės kultūros** bei kultūros paslaugų sinergiją. Tvariai naudoti ir įveikinti kultūros paveldo objektus, vietas, pritaikant juos visuomenės ir vietos bendruomenių reikmėms. Kultūros objektų įveiklinimui derinti tradicines, vietai būdingas, bei šiuolaikines priemones, kurios padėtų suvokti kultūros svarbą įvairiais, taip pat novatoriškais būdais (skaitmeninimas, kinas, šiuolaikinis menas, dizainas, interaktyvus pažinimas ir pan.). Teikti prioritetą bendruomenių iniciatyvoms, susijusioms su paveldo **ir etnokultūrinių tradicijų** išsaugojimu ir naudojimu kultūros paslaugoms teikti, siekiant efektyvesnio paveldo kaip išteklių naudojimo. Siektina kultūros paveldo objektų **ir reiškinių**, į kurių išsaugojimą ir įveiklinimą aktyviai įsitraukė bendruomenės (įskaitant religines), skaičiaus pokyčio reikšmė palyginti su pradine situacija, iki 2030 m. – 20 proc.“

- Apibūdinant priežastį „6.3. Kultūros paveldo valdysenos sprendimai nėra efektyviai reglamentuoti, pagrįsti pažangiomis žiniomis, įrodymais ir nesuderinti su kitomis politikos sritimis, kas trukdo savalaikiai objektų priežiūrai ir efektyviai paveldosaugai“ **iš esmės nekalbama apie nematerialųjį kultūros paveldą, nors šiai sričiai taip pat aktuali poskyrio pavadinime įvardyta priežastis**. Vienintelė vieta, kur paminimas nematerialus paveldas – paskutinis pastraipos sakinys („Būtinai mokslininkų ir tyrėjų dėmesys integruotam materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo požiūriui, kultūros paveldo vaidmeniui siekiant darnaus vystymosi tikslų, įvairių vertybių, reiškinių socialinės, kultūrinės ir kitų funkcijų įvertinimo, raidos, pokyčių, grėsmių ir išsaugojimo galimybių studijoms, gyvųjų etninės kultūros reiškinių fiksavimui ir tyrimams.“), tačiau jo nepakanka. Dėl to siūlome **susiejant tiek su nematerialiuoju kultūros paveldu, tiek su etnine kultūra suformuluoti papildomą sprendimą ir priemonę**:

6.2. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos ir etninės kultūros plėtros politikos reglamentavimas yra nepakankamas, nėra suderintas su kitomis politikos sritimis.

6.2.1. Nevykdoma nuolatinė sistemine nematerialaus kultūros paveldo **ir etninės kultūros** būklės ir šiai sričiai skirtų priemonių efektyvumo bei panaudojimo stebėseną.

6.2.2. Nematerialaus kultūros paveldo apsauga **ir etninės kultūros valstybinė globa** nėra efektyviai **suderinta** su teritorijų planavimo, architektūros, aplinkosaugos ir energetikos, švietimo ir žemės ūkio politika.

Priemonė: Tvarių prielaidų ir paskatų aktualizuoti kultūros paveldo **ir etninės kultūros** vertybes sukūrimas. (*Sprendžia 6.1., 6.2. ir 6.3. ir 6.2. priežastis.*) (**PRIORITETINĖ**)

NPP 4.7 uždavinys „Didinti lietuvių kalbos aktualumą globalizacijos ir technologinių pokyčių kontekste“

Pastabos dėl NPP 4.7 uždavinio rodiklių ir (ar) tikslo rodiklio:

- Siūlome įvardijant NPP 4.7 uždavinio rodiklį ir (ar) tikslo rodiklį *neapsiriboti vien rodikliais dėl lietuvių kalbos patrauklumo augimo, bet ir pridėti rodiklius dėl tarmės patrauklumo pokyčio*:

4.7.2. Gyventojų dalies, kuriems vartoti tarmę yra patrauklu, pokytis, palyginti su pradine reikšme, procentiniai punktai (2025 m. – ? procentiniai punktai; 2030 – ? procentiniai punktai).

Pastabos dėl KKPP Problemos 7. „Susiduriant su technologinės pažangos ir globalizacijos iššūkiais lietuvių kalba praranda gyvybingumą ir kalbinio tapatumo svarbą visuomenėje“:

- Siūlome papildyti 7. Problemos įvardijimą *įtraukiant į pavadinimą tarmes, nes toliau siūlomuose sprendiniuose tarmės yra minimos*:

7. Problema: Susiduriant su technologinės pažangos ir globalizacijos iššūkiais lietuvių kalba ir tarmės praranda gyvybingumą ir kalbinio tapatumo svarbą visuomenėje.

- Atitinkamai siūlome *papildyti spęstinos problemos priežasties 7.2 ir priemonės pavadinimus įtraukiant tarmes, nes toliau 7.2.1 poskyrio pavadinime tarmės yra minimos*:

7.2. Valstybinės lietuvių kalbos ir tarmių prestižo trūkumas silpnina visuomenės kalbinį tapatumą.

Priemonė: Sąlygų Lietuvių kalbos ir tarmių gyvybingumui ir prestižo skatinimui sukūrimas. (*Sprendžia 7.1. ir 7.2. priežastis*).

- Poskyrio „7.2.1. Gimos lietuvių kalbos ir jos tarmių vertės kalbinėje bendruomenėje (visuomenėje) suvokimo trūkumas“ apraše *derėtų užsiminti apie 2013 m. vykusius Tarmių metus, kurie padarė didžiulį poveikį tarmių prestižo augimui, buvo atlikti tyrimai* (pvz., M. Ramonienė, taip pat V. Baranauskienė ir D. Krupickaitė įrodė, kad tarmės gyvos ir šiuolaikinėje visuomenėje – ne tik kaimo, bet ir miestų aplinkoje).